

NEJGALIŲJŲ REIKALŲ
DEPARTAMENTAS
PRIE SOCIALINĖS APSAUGOS
IR DARBO MINISTERIJOS

Fokusuotos grupių diskusijos apie pagalbą smurtą patyrusioms moterims su negalia

Parengė: Simona Aginskaitė

Fokusuotos grupių diskusijos buvo suorganizuotos pasitelkiant dvi specialistų grupes – nuo smurto nukentėjusioms moterims paslaugas teikiančios Specializuotų kompleksinės pagalbos centrų (SKPC) darbuotojos (5 specialistės) ir moterų teisių organizacijų atstovės (7 specialistės). Visos dalyvės – ilgalaikę darbo patirtį turinčios ekspertės (nuo 5 iki 25 metų stažas), didžioji dalis dalyvių (9) tiesiogiai teikia pagalbos paslaugas, 3 ekspertės dirba moterų su negalia teisių gynimo ir advokacijos srityje. Fokusuotų grupių dalyvės dirba 5-iose Lietuvos miestuose (Vilnius, Kaunas, Panevėžys, Šiauliai, Alytus), vidutinė fokusuotų grupių diskusijų trukmė – 1,5 val., diskusijos įgyvendintos pasitelkiant iš anksto parengtą klausimyną.

Šios diskusijos yra kokybinio tyrimo, skirto geriau pažinti moterų su negalia pagalbos paieškų patirtis, sudėtinė dalis. Tyrimas atliktas įgyvendinant projektą „LNF advokacija – žmonių su negalia teisių ir lygių galimybių užtikrinimo visuomenėje pagrindas“, finansuojamą Neįgaliųjų reikalų departamento prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, Neįgaliųjų asociacijų veiklos rėmimo projektų finansavimo 2023 metais konkurso lėšomis.

Fokusuotų grupių diskusijų tikslai:

- išgirsti paslaugų teikimo moterims su skirtingomis negaliomis ypatumus;
- išgirsti įžvalgas apie moterų su negalia smurto suvokimą lyginant jį su negalios neturinčių moterų grupe;
- išgirsti, kas riboja galimybes teikti visapusišką ir efektyvią pagalbą moterims su įvairiomis negaliomis;
- išgirsti specialistų rekomendacijas, kaip turi būti keičiamos prevencinės programos ir reagavimo į smurtą sistema, kad jos atitiktų moterų su negalia poreikius.

Fokusuotų grupių dalyvių įžvalgos pateikiamos laikantis šios struktūros:

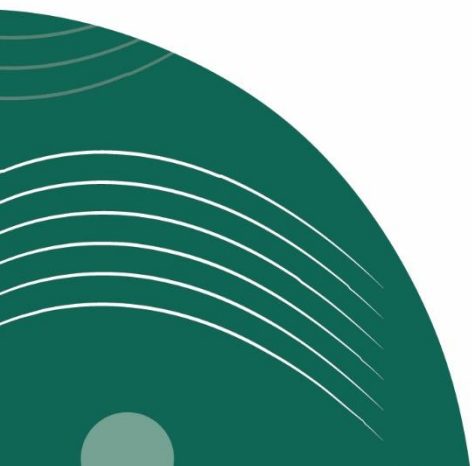
Moterų su negalia smurto atpažinimo ypatumai 3

Moterų su negalia santykio su artima aplinka ypatumai 4

Moterų su negalia bendradarbiavimas pagalbos procese 5

Rekomendacijos gerinant atsaką į moterų su negalia patiriamą smurtą 7

Fokusuotų diskusijų grupių dalyvių specializacijų pobūdis nulėmė, kad tiesiogiai pagalbą moterims su negalia teikiančios dalyvės (SKPC konsultantės) daugiausiai įžvalgų pateikė apie bendradarbiavimą, smurto atpažinimą ir santykį su artima aplinka, tuo metu moterų ir lygių teisių organizacijų ekspertės orientavosi į pagalbos sistemos efektyvumą bei būtinų pokyčių rekomendacijas.

Moterų su negalia smurto atpažinimo ypatumai

Pagalbą nuo smurto nukentėjusioms moterims teikiančios specialistės pastebi, kad su negalią turinčiomis moterimis teikdamos pagalbą susiduria labai retai (nurodomas dažnumas – maždaug kartą per mėnesį) ir tai dažniausiai būna mažiau su negalia susijusių pagalbos poreikių turinčios moterys, t.y. jų negalia nėra vertinama kaip labai ribojanti. Dirbti su daugiau pagalbos poreikių turinčiomis moterimis tenka ypatingai retai, ne visos specialistės su sudėtingesnėmis negalios situacijomis yra susidūrusios.

Šis atvejų retumas siejamas su smurto atpažinimo problema, gerokai aukštesniu smurto toleravimo slenksčiu nei pastebima moterų be negalios grupėje, taip pat su smurto stigma (gėda dėl patiriamo smurto) ir didesne baime netekti savo artimos aplinkos teikiamos apsaugos, pagalbos.

„Vienetai, kurios nežino, kad pagalba egzistuoja, kad tokie centrai egzistuoja, daugiausiai tai nenoras viešinti, nenoras pripažinti.“

„Jos pradeda suprasti, kad galbūt čia negerai yra toje šeimoj, kad prastai pas mane vyksta, bet iš pradžių jos sako – „nėra pas mus jokio smurto nėra, o jeigu ir yra – tai mes pačios bendruomenėje pasikalbėsime, mes viduj su moterim pasikalbėsime“, bet neišneš į išorę, nes tai yra ir gėda, nes tada bendruomenė sužinos, o ji yra siaura ir uždara.“

„Moterys su negalia dar labiau kenčia, joms reikia jau kažinkas, kad įvyktų, kad jos kviestų policiją. Tuo tarpu kitos moterys, aš pastebiu, kad jau nebe, jau nebūtinai reikia fizinio smurto, jau užtenka ir lėkščių daužymo, užtenka balso kėlimo, užtenka emocinio smurto. Tai va čia yra rizika, kad negalią turintis žmogus ir pagalbos kviesis tik tada, kai

iš tikrųjų jau bus fizinio smurto pavojus. Bent jau aš tą pastebiu. Tas pakantumo slenkstis yra visai kitas“

Taip pat ekspertės atkreipia dėmesį į sunkiausiai atpažįstamas smurto formas – ekonominę kontrolę, šantažą bei tam tikras psichologinio smurto raiškos formas, pvz. nuvertinimą, menkinimą. Fizinį ir seksualinį smurtą pagalbos besikreipiančios moterys įvardina aiškiausiai.

Apibendrinamos patirtis apie moterų su negalia pagalbos kreipimosi būdus, SKPC centruose dirbančios specialistės pastebi, kad dažniausiai jos su negalią turinčiomis moterimis dirbti pradeda gavusios duomenis iš policijos, tuo metu moterų teisių organizacijose dirbančios ekspertės turi daugiau patirties kai moterys kreipiasi pačios arba apie savo smurto patirtis atsiveria mokymų ar smurto temai skirtų renginių metu.

Moterų su negalia santykio su artima aplinka ypatumai

Ekspertės pastebi didesnį moterų su negalia prisirišimą prie savo artimos aplinkos, akivaizdžią baimę netekti santykio su artimaisiais, spėdamos kad ši ypatybė galėtų būti siejama su didesne negalią turinčių moterų izoliacija visuomenėje ir kartais priklausomybe nuo artimųjų teikiamos finansinės ir kitokios pagalbos kasdienybėje. Kai žmogus neturi daug bendravimo tinklų (švietime, darbo rinkoje, visuomeninėje veikloje), šeima tampa pagrindine ir sunkiai pakeičiama socializacijos, bendravimo, ryšio galimybe. Nesant pakankamam pagalbos paslaugų tinklui – artimieji tampa ir būtinos pagalbos teikėjais, kartais – pagrindiniais išlaikytojais, globėjais, kuriems, pvz. priklauso būstas ir be kurių žmogui su negalia sunku įsivaizduoti savarankiško gyvenimo galimybes. Šios aplinkybės yra itin svarbios svarstant, ar verta ieškoti pagalbos, ar apskritai įmanoma efektyvi pagalba tokioje situacijoje.

„Man, sakykim, nėra tekę turėti kliento su visiška judėjimo negalia, kad nieko negalėtų, bet tie, kurie turi tiesiog fizinę negalią, tai netgi su jais aš pastebiu, kad jie yra pakankamai priklausomi nuo savo artimųjų. Sakykim, jie blogai jaučiasi, jiems reikia atnešti vaistų, vandens, ypač jei tai yra regione gyvenantys žmonės. Net jeigu mes su jais išsigrinyiname, kad buvo, visgi, smurtas, jie vis tiek yra labiau linkę pateisinti tai ir sakyti, kad „na taip, bet man padeda, man be jo ar be jos būtų sunku“. Šitas aspektas kažkaip man yra išlikęs.“

„Vyras ar sūnus buvo smurtautojas, nepamenu, bet irgi minėjo, kad be jo neišgyventų – „o kas man padės, kas man malkas suneš, sukapos?“

„Kad ir šiandieninis atvejis, buvo skirtas orderis, vyriškis su negalia (auka). Kaip suprantu, dializės. Ir tai jisai jau skųs orderį, kad grįžtų, nes jam vienam sunku, jam gali kažkas nutikti. Jie tikrai labiau priklausomi. Romantiniuose santykiuose taip pat ikiteisminiuose tyrimuose moterys su negalia dažniau siekia susitaikymo, jos dėl negalios labiau nepasitiki savimi, jaučiasi socialiai atskirtos. Jos labai nori būti mylimos, turėti partnerį, turėti šeimą. Tie dalykai yra labai stiprūs, todėl mažiau matomos rizikos (smurtinio elgesio).“

Moterų su negalia bendradarbiavimas pagalbos procese

Pagalbos procese svarbus yra konsultantų, paslaugų teikėjų ir kliento bendradarbiavimas, abipusis interesas ir įsitraukimas siekiant bendro tikslo. Pagalbą moteris su negalia teikiančios specialistės atkreipia dėmesį, kad negalia arba santykis su negalia (tiek asmeninis, tiek paslaugos teikėjo santykis su kliento negalia) turi įtakos bendradarbiavimo dinamikai. Viena vertus, dėl anksčiau minėtos didesnės priklausomybės nuo artimos

aplinkos, pagalba gali būti atmetama, atsisakoma pasinaudoti visomis galimybėmis, kita vertus, dėl tam tikrų negalių ypatybių reikalingas kitoks paslaugos teikimo būdas.

Pavyzdžiui, pastebima, kad moterys su intelekto, psichosocialine negalia trumpiau išlaiko koncentraciją, gali pamiršti, nebesilaikyti, nesekti sutarto pagalbos priemonių plano. Taip pat su dalimi šių negalių turinčių moterų sunkiau bendrauti raštu, sunkiau susisiekti – tiek dėl jų gebėjimų komunikuoti, tiek dėl to, kad komunikacijos priemonės kartais yra globėjų kontrolėje. Klausos negalių turinčios moterys labai jautriai reaguoja į gestų kalbos vertėjų keitimą, jaučia baimę, kad uždaroje bendruomenėje pasklis žinia apie jų patiriamą smurtą. Moterys su fizine negalia (vidaus ligos), regos ir judėjimo negalia išskiriamos kaip grupės, su kuriomis dirbant kyla mažiausiai iššūkių, t.y. reikia mažiausiai prisitaikymo, jų poreikiai ir bendradarbiavimo būdas panašesni į moterų be negalios, tuo metu santykis su kitas negalias turinčiomis moterimis reikalauja kompetencijų kėlimo.

„Šeimoje, santykiuose, partnerystėje, kai yra negalių turintis žmogus. Taip, jie nekviečia policijos ir jie, beje, būna pakankamai pikti, jei bandai proaktyviai padėti. Va mano, pavyzdžiui, klientė, ji labai pyko ant savo socialinės darbuotojas, labai pyko ir man skundėsi, kad socialinė darbuotoja kišasi į mano gyvenimą. Kad ji jai trukdo.“

„Su moterimis, turinčiomis fizinę negalią paprastai lengva bendrauti, bendradarbiauti. Sunkiausia su turinčiomis psichosocialinę negalią. „

„Aš gal pasisakysiu, kad su fizine negalia turinčiomis moterimis kažkaip sunkumų nėra – susisiekiame, bendraujame, bet sunkiausia yra su žmonėmis, kurie turi psichikos negalią. Tai labai sudėtinga. Sudėtinga net susisiekti, nes susisiekimo priemonės, pavyzdžiui, telefoną dažniausia turi globėjai. Yra buvę, kad moteris pakliuvo į ligoninę ir iš jos telefonas buvo paimtas, tik išėjus iš ligoninės vėl galėjo susisiekti. Susisiekimas yra

sudėtinga. Bendravimas jau iš viso yra specifinis iš tikrųjų, kad ir žinutėm rašantis yra labai specifinis. Jeigu tu rašai žinutes, tai mano atveju buvo, kol neįsijungė socialinis darbuotojas, tol buvo pakankamai sudėtinga, nes žinutės labai fragmentiškos. Aš nemoku pasakyti, koks yra žodžių kratinys, iš kurio labai sunku kažką suprasti. Supranti, kad yra blogai, bet kas konkrečiai, pakankamai sudėtinga suprasti.“

„Specifiškumas tai, kad tiktais pusvalandį koncentruoja dėmesį, daugiau jau papildomos informacijos nebegali suteikti. Panašiai ir su klausos negalią turinčiais žmonėmis, vertėjai mus įspėjo, kad iki pusvalandžio, o paskui jau tik lankstinukus padalinti.“

„Dirbant su klausos negalią turinčiomis moterimis atsiranda tarpininkas, kuris gali daryti įtaką pagalbos procesui. Problema, kad yra vertėjų, kurie smurto neatpažįsta arba jį nuvertina, tai gali iškreipti jų vertimą, man atrodo, kad yra tokia rizika. Reikia šviesti ir vertėjus, nes nuo jų darbo daug kas priklauso. Tas pats turbūt ir su intelekto negalia, jei žmogus bendrauja per tarpininką.“

Rekomendacijos gerinant atsaką į moterų su negalia patiriamą smurtą

Fokusuotų grupių dalyvių rekomendacijos patenka į dvi pagrindines grupes – visų procesų dalyvių (smurto aukų ir pagalbos paslaugų teikėjų) švietimą ir esminį pagalbos sistemos keitimą, kuriam reikalingi teisės aktų pokyčiai. Esama sistema, specialistų teigimu, nesuteikia pakankamai reikalingų įrankių spręsti moterų su negalia situacijų, susijusių su didesne priklausomybe nuo artimos aplinkos, paprastai susijusia su izoliacija ir paslaugų trūkumu. Tačiau net ir techniškai pakeitus sistemą, ji neveiks, jei moterys su negalia neatpažins smurto, o pagalbą teikiantys specialistai vadovausis ydingomis

nuostatomis apie smurtą ir negalia, taip pat jei neišmanys su negalia susijusių smurtinių situacijų bei poreikių ir negebės jų atliepti.

Moterų su negalia ir pagalbos paslaugų teikėjų švietimas

Švietimas pačioms moterims su negalia: reaguojant į menkesnį moterų su negalia gebėjimą atpažinti smurtą ir skirtingas jo formas, būtina rengti iniciatyvas, kurios įtrauktų tiesiogiai moteris su negalia arba su jomis dirbančius specialistus (ypač, dirbančius su intelekto, psichosocialine negalia). Svarbu, kad būtų parengta joms suprantama ir prieinama informacija tiek apie smurtą, tiek apie teikiamas pagalbos formas ir jos teikėjus.

Pagalbą teikiančių specialistų švietimas apie negalios poreikius ir su negalia susijusį smurtą: visos diskusijose dalyvavusios specialistės pabrėžė, jog jų patirtis parodė, kad itin naudingi ir reikalingi mokymai apie žmonių su įvairiomis negaliomis pagalbos poreikius bei jų atliepimo būdus, tokie mokymai, jų manymu, turėtų būti teikiami ne tik pagalbos konsultantams, bet ir visiems proceso dalyviams, ypač – policijos pareigūnams, vertėjams, socialiniams darbuotojams. Taip pat svarbu atpažinti ir su negalia susijusio smurto, kontrolės ženklus, kurie dažnai nepastebimi, bei būti atidesniems savo įsitikinimams apie žmones su negalia. Dar viena rekomendacija specialistams, ypač dirbantiems pirmoje grandyje, kaip policininkai, aiškiai ir nuosekliai fiksuoti negalios faktą, rinkti duomenis – to reikia tiek statistikai, tiek ir kaip pagalbos teikiant paslaugas.

Būtinai pagalbos teikimo sistemos pokyčiai

Pagrindinė įžvalga vertinant esamą pagalbos teikimo sistemą žmonių su negalia atžvilgiu ir reikalingus jos pokyčius – būtinybė užtikrinti žmonių su negalia savarankiškumą, įtrauktį ir tokiu būdu mažinti jų priklausomybę nuo artimos aplinkos.

Pasak eksperčių, kai smurtą patiria žmogus su negalia, sistema turi veikti dviem etapais – pirmiausiai turi būti užtikrinta pagalba žmogui su negalia iškart atskiriant jį/ją nuo smurtautojo. Kitas žingsnis – paslaugų sistema, kuri užtikrintų žmogaus su negalia savarankiškumą ir įtrauktį.

Eksperčių nuomone, dar reikia ieškoti būdų, kaip atrodytų šios užduoties įgyvendinimas – ilguoju laikotarpiu galima galvoti apie apskričių (ne savivaldos) lygmeniu veikiančias mobilias pagalbos komandas, trumpuoju – bendradarbiauti su sveikatos paslaugų įstaigomis, pavyzdžiui, ligoninėmis, kad daugiau pagalbos poreikių turinčios moterys nebūtų paliktos vienos arba nepatektų į globos institucijas.

„Ligoninės šiuo atveju, čia toks laikinas sprendimas būtų. O kaip ilgalaikį sprendimą, mes galvojame apie tas sudarytas krizių komandas, mobilias, kurios atvyktų ir žmogus pabūtų, kol įsijungia, jeigu tai yra naktis, atvyktų ir tada išlaikytumėm žmogų namie, savo aplinkoj.“

Kitas lygmuo – atvejo vadyba ar kita paslaugų organizavimo sistema, kuri identifikuotų savarankiškumą užtikrinančių paslaugų poreikį ir rūpintųsi jo įgyvendinimu. Tokiu būdu būtų reikšmingai prisidėta prie esminės žmonių su negalia atskirties problemos sprendimo, taip pat ir didesnės smurto rizikos prevencijos. Ekspertės mato ir šios

sistemos rizikas, t.y. galimybę neatsižvelgti į moterų valią, represyviai imtis moters gyvenimo kontrolės, todėl tai turi būti įvertinta ir numatyti tam tikri saugikliai.

„Bet čia yra toksai jautrus momentas, reikia labai žiūrėti, kad ta pagalbos sistema, kuri yra kuriama, kad jiniai netaptų pakaitalu tos tokios prievartinės kontrolės, kurią vykdė smurtautojas. Svarbu palikti jai tą autonomiją sprendimo, ką ji pasirenka, ką nepasirenka, kad vėl nebūtų tokio paternalizavimo iš institucijų perspektyvos.“

Ekspertės taip pat pastebi, kad, kitaip nei vaikų atveju, kai jų padėtimi rūpinasi atskira institucija, suaugusių žmonių padėties niekas nekontroliuoja, jei pati moteris aktyviai neįsitraukia. Moterys su negalia to aktyvumo gali rodyti dar mažiau, todėl siūloma savivaldybių lygiu skirti pareigybę, kai kur tokia jau pilotuojama, moterų ir vyrų lygybės ir apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje koordinatoriaus/ės.

Taip pat siūloma pirminių grandžių specialistams, identifikavus galimą žmogaus su negalia priklausomybę nuo artimos aplinkos (pagal apgalvotą kriterijų sąrašą), teikti rekomendaciją arba įpareigojimą klausti žmogaus, ar nepatiria smurtinio elgesio. Tokiu būdu būtų pagerintas smurto identifikavimas, kuris šiuo metu yra stipriai taisytinas.